

Po četrti se je izza dobrega pol kilometra oddaljenega hriba, za katerim je tičal trg, dvignil sprva rahel, a vedno močnejši svit požara. (KČ) — Bila je dovolj grenka za mojega očeta in mojo mater, ki sta brozgala poljansko močvirje, a nič manj grenka za nas otroke. (KI) — Petrolejka je plapolala in njegov obraz je postal bled, a še vedno nemiren, negiben; ... (KČ)

Seznam avtorjev in del, iz katerih so primeri:

BK — F. Bevk, *Kaplan Martin Čedermac*, Ljubljana 1938; CZ — Ivan Cankar, *Zbrani spisi*, Ljubljana 1968, D — *Delo*; GD — S. Grum, *Dogodek v mestu Gogi*, Ljubljana 1931; IN — A. Ingolič, *Nebo nad domačijo*, Maribor 1961; J — Boris Jukič, *informator*; JS — J. Jurančič, *Slovenački jezik*, Ljubljana 1965; K — Kartoteka Inštituta za slovenski jezik SAZU; KB — C. Kosmač, *Balada o trobenti in oblaku*, Ljubljana 1965; KČ — V. Kavčič, *Čez sotesko ne prideš*, Ljubljana 1956; KI — M. Kranjec, *Imel sem jih rad*, Ljubljana 1953; KO — J. Koruza, *O začetkih slovenskega pesništva*, Ljubljana 1971; KoO — M. Kozina, *O človekovi dejavnosti*, Ljubljana 1957; KoS — C. Kosmač, *Sreča in kruh*, Ljubljana 1946; Kr M — M. Kranjec, *Majhne so stvari*, Ljubljana 1947; KRS — J. Krečič, M. Ramovš, *Somatologija*, Ljubljana 1966; KuS — L. Kuhar, *Samorastniki*, Ljubljana 1940; LaS — V. Lamut, *Stopnjevalno ali gradacijsko priredje*, JiS, Ljubljana 1969; LH — D. Lokar, *Hudomušni Eros*, Ljubljana 1960; LP — D. Lokar, *Podoba dečka*, Koper 1956; OL — A. Ocvirk, *Literarni zapiski*, Ljubljana 1935; MŠ — M. Malenšek, *Še bo kdaj pomlad*, Ljubljana 1957; PP — B. Paternu, *Prešernov Krst pri Savici*, Maribor 1970; S — *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, Ljubljana 1970; SO — B. Smolnikar, *Otroško življenje teče dalje*, Ljubljana 1963; ŠM — B. Škerlj, *Misleči dvonožec*, Ljubljana 1963; TP — P. Trdina, *Peter in Pavel*, Ljubljana 1884; TS — J. Toporišič, *Slovenski knjižni jezik IV*, Maribor 1970; TZ — J. Toporišič, *Zakaj ne po slovensko*, Ljubljana 1968; VL — J. Vidmar, *Literarne kritike*, Ljubljana 1951; VN — F. Vodnik, *Narodnost in svetovni nazor*, Ljubljana 1933; ZJ — D. Zajc, *Jezik iz zemlje*, Ljubljana 1962; ZM — P. Zidar, *Marija Magdalena*, Maribor 1968; ZD — *Dela Otona Zupanca V*, Ljubljana 1950.

Ada Vidovič-Muha

SAZU v Ljubljani

POMENSKA IN STILNA RAZSEŽNOST BESEDE PRIMER

V jezikovnih člankih o rabi posameznih besed zasledimo različna mnenja o tem, kakšno mesto naj bi imela v jeziku beseda *primer*, kakšna je njena pomenska in stilna povezava s sinonimnimi besedami, zlasti iz besedama *zgled* in *slučaj*. Zato naj nam nekoliko podrobnejša analiza pomaga pri odločitvah, kdaj in kako uporabljati navedene besede.

Beseda *primer* se uporablja na dveh širokih, pa tudi zelo različnih pojmovnih področjih: na eni strani se vključuje v besedno družino glagola *primerjati* (*primerjanje*, *primerek*, *primera* itd.), na drugi strani pa je naslonjena na en pomen glagola *primeriti*, in sicer na tistega, ki se da sinonimno izraziti z besedami *pripetiti*, *zgoditi*, *dogoditi se* (pomen, ki je sinonimno povezan z glagolom *posrečiti se*, nima nobene zveze z besedo *primer*). Na področju obeh glagolov je *primer* razvil precej pomenskih, sintaktičnih in stilnih variant.

Primer — zgled

Besedo *primer* s pojmovnega področja glagola *primerjati* zasledimo v Vodnikovem rokopisnem gradivu za slovar, v katerem je dvopomenski nem. Beispiel poslovenjen z *izgléd*, *spregléd*, *primér*, *pokázanje*. Že v teh zapisih se torej pojavi poleg stare besede *zgled*, ki je lahko pokrivala samo en pomen nemške be-

sede, še vrsta umetno narejenih oziroma iz drugih slovanskih jezikov sposojenih sinonimov, ki naj bi v slovenščini posredovali še drug pomen te besede. Tudi drugi slovarji 19. stol., npr. Murkov, potrjujejo dejstvo, da po eni strani *zglede* ni mogel v celoti zadoščati, da pa je bil po drugi strani *primer* premalo domač in zato premalo poveden, tako da je moral imeti ob sebi še vrsto sinonimov. Janežič navaja v svojem slovarju iz leta 1867 te sinonime za nem. *Beispiel*: *zglede*, *izgled*, *razgled*, *priklad*, *primer*, *primerek*; *zum Beispiel na primer, na priliko*. Če jemljemo zaporedje slovenskih sinonimov kot vsaj podzavestno težnjo po normiranju, potem moramo reči, da je imel takrat za Janežiča celo *priklad*, sposojen iz češčine ali poljščine, prednost pred *primerom*. Kljub temu se je sredi prejšnjega stoletja raba v glavnem premaknila v korist *primera*. Cigale v Nemško-slovenskem slovarju prevaja zvezo ein *Beispiel anführen* s *povedati, pokazati primer*, ohne *Beispiel brez primera*. Tudi celotno besedno družino sloveni z besedami iz družine *primer* (*primerček*, *brezprimeren*, *poln primerov*, *za primer, na primer, primeroma*). Zlasti prislovna zveza *na primer*, ki sta jo prvič zapisala v svojih slovarjih prav Cigale in Janežič, se je hitro uveljavila brez dodatnih pojasnjevalnih sinonimov. Ko se je namreč pojavila potreba po poimenovanju vsebine, ki jo izraža prislovna zveza, je bila tudi sama beseda *primer* v osnovni, neizpeljani obliki že kolikor toliko utrjena. Vzrok za to je treba iskati v kultiviranju knjižne slovenščine, ki se kaže med drugim tudi v težnji po vsebinski jasnosti in trdnosti posameznih poimenovanj. Ko je postala v jeziku aktualna tista vsebina besede *Beispiel*, ki je *zglede* zaradi drugačne pomenske usmeritve ni mogel pokriti, je bil verjetno pod vplivom ilirske miselnosti sprejet iz srbohrvaščine oz. ruščine *primer*. Opozoriti je treba še na nekaj: v osnovni obliki spadata *zglede* in *primer* oz. njuna glagola *zgledeovati se* in *primerjati*, kot se bomo lahko prepričali ob kasnejši analizi, v isto kategorijo poimenovanj. Oba samostalnika oz. glagola poimenujeta neko razmerje, zato je v osnovni, neizpeljani obliki lahko *zglede* prevzel tudi pomensko funkcijo *primera*, seveda z določeno pomensko ohlapnostjo; v izpeljanih oblikah pa se pomenski področji obeh besed tako razideta, da ni več mogoča pomenska zamenjava: *brezizgleden* je popolnoma nekaj drugega kot *brezprimeren*, *neprimeren*. Torej ima največ zasluga za dokončno utrditev *primera* prav potreba po poimenovanju vsebine, ki jo imajo njegove izpeljanke.

Klasiki so *primer* zelo pogosto uporabljali, največkrat v prislovni zvezi *na primer*, pa tudi kot polnopomenski samostalnik. Da pa je bila beseda novejša, pomensko še ne popolnoma izčiščena, vendar v drugi polovici prejšnjega stoletja zelo aktualna in tudi agresivna, zlasti v odnosu do besede *zglede*, nam dokazuje zveza, ki jo je zapisal Trdina v Pripovedki od zlate hruške 1851. leta: *na primer in v izgled naj ti bo nedolžna kletev*. Podobne ohlapnosti v zvezi z rabo te besede zasledimo tudi pri Jurčiču, Erjavcu in drugih.

Pleteršnik je v Nemško-slovenskem slovarju 1895 pomensko lepo opredelil obe besedi, in sicer tako, da je navedel njune tipične zveze: *primer trdote v drugi stopinji, za primer, s primerom razjasniti, na primer proti biti komu v zglede, po njegovem zgledu*.

Tudi Breznikov Pravopis ostaja pri Pleteršnikovi delitvi pomenskih področij obeh besed. Slovenski pravopis iz leta 1950 podpira to delitev še s številnimi

novimi tipičnimi zvezami. Nekoliko zmede je napravil Pravopis iz leta 1962, ki je spremenil glagole v stavčni zvezi besede *zgled*. Namesto zveze, navedene v SP 1950, za *zgled kaj postaviti komu*, beremo tu za *zgled kaj povedati, pokazati*, kar formalno popolnoma sovпада z zvezo za *primer kaj povedati*, čeprav ju pomensko ne moremo enačiti. S tem pa že prehajamo na analizo tega pomena besede *primer* v sodobnem knjižnem jeziku.

Primer kaže na tem pomenskem področju trojno funkcijo: samostalniško, glagolsko oz. glagolniško in prislovno.

V samostalniški funkciji se pojavlja lahko samostojno, se pravi, da je beseda sama nosilec določenega pomena, ali pa z roditeljskim, pri čemer je pomen jasn šele v zvezi z njim. Kot stilno neoznačena in pomensko samostojna se uporablja beseda *primer* v takihle stavkih: *vsii primeri so naglasno zaznamovani, izmisliti si primere, navedel je še nekaj primerov, poskusimo na (preprostem) primeru dokazati, to je slab primer, skušal je najti primer za takšno trditvev*. V navedenih stavkih oz. zvezah je s *primerom* poimenovano to, kar je zaradi svojih sestavnih elementov dano za primerjanje z določeno idejo, trditvijo, ki nam na drugem, prenesenem področju posreduje ravno te elemente. V zgoraj navedenih zvezah, naj bi bil torej *primer* konkretna, realna pojavna oblika ideje. Na osnovi primerjanja določene ideje oz. trditve in tega, kar je izbrano za njen *primer*, ali z drugimi besedami, na osnovi primerjanja abstraktnega in konkretnega, pride mo do spoznanja o veljavnosti povedanega. Raba sam. *zgled* namesto sam. *primer* pa pogojuje vsebinsko spremembo. *Zgled* je namreč vključen v družino glagola *zgledovati* se, ki poimenuje sicer tudi neko razmerje (kdo ali kaj se lahko *zgleduje* po čem), le da mora biti v tem razmerju ena stran vzorna, da se druga stran lahko *zgleduje* po njej. *Zgled* izraža torej že neko vrednoteno razmerje, medtem ko je pri *primeru* to razmerje čisto, objektivno.

Takšno pomensko opredelitev *primera* potrjujejo tudi njegove roditeljske zveze: *to je primer današnjega človeka, videli smo več primerov portugalske arhitekture*. Pri teh zvezah je pomenska teža na roditeljskem in *primer* pomeni samo konkretizacijo njegove vsebine. Da gre za tako imenovano »popredmetenje« roditeljskega, nam dokazuje tudi dejstvo, da je *primer* zamenljiv s sam. *primerem*, zlasti če roditeljski poimenuje kaj iz materialnega sveta, torej: *muzej hrani več primerov oz. primerkov orodij, primeri oz. primerki portugalske arhitekture*. *Zgled* se uporablja v zvezi z abstraktnim roditeljskim. V takšnih zvezah je zelo očitna njegova funkcija vrednotenja: *predstava je bila zgled uprizoritve domačih del proti predstava je bila (prvi) primer uprizoritve domačih del*. Kadar poimenuje roditeljski določeno lastnost, značilnost, ga večemo samo z besedo *zgled*: *zgled dobre, pridnosti, junaštva*. Navadno so te zveze povezane z aktivnimi glagoli, ki izražajo posredovanje česa: *dati, dajati, nuditi zgled pridnosti*, lahko pa seveda tudi s pasivnim glagolom: *biti, ostati zgled dobre*. Tu se pogosto pojavlja tudi stavčna konstrukcija z veznikom za: *dajati zgled za solidarnost, za junaštvo*. Raba sam. *primer* v tovrstnih zvezah je zaradi svoje povezanosti z glagolom *primerjati* pomensko popolnoma neupravičena. Kot posebnost moramo omeniti pri tej kategoriji še nekoliko ekspresivno zvezo *to je klasičen, šolski primer česa*, kar naj bi pomenilo »zelo dober primer« oz. takšen *primer*, ki je nosilec vseh tipičnih lastnosti besede, ki stoji v roditeljskem.

Pomenska razlika med *primerom* in *zgledom* je še izrazitejša v zvezah, kjer imata besedi že glagolniško funkcijo: *samo za primer vzemimo dejstvo, to vam bom navedel za primer, za primer smo opisali nekaj živali*. Namesto *primer* bi lahko vstavili *primerjava* in namesto zveze *za primer* je mogoče uporabiti tudi *zvezo kot primer*, ki prehaja že v prislovno kategorijo. Tu je torej še bolj poudarjen pomen glagola *primerjati*, in če bi v teh zvezah uporabili besedo *zgled*, bi se pomen zelo spremenil: *to vam bom navedel za primer proti to vam bom navedel za zgled*; pri prvi zvezi gre za *primerjanje*, pri drugi za *z gledovanje*. Popolnoma nesmiselno pa je, da v zvezah, ki pomensko izhajajo iz glagola *z gledovati* se, uporabljamo namesto *z gled* besedo *primer*: *vzemite si brata za zgled*, ne *vzemite si brata za primer*. Do zamenjave prihaja verjetno pod vplivom srbohrvaščine ali pod vplivom enakih sintaktičnih možnosti.

V čisti glagolniški funkciji pa je *primer* tudi formalno nezamenljiv z *zgledom*: v *primeru* z *njim sem bil doslednejši, ta človek nima primera*. Bolj pogosta in običajnejša je v takšnih zvezah tudi formalna oblika glagolskega samostalnika: v *primerjavi* z *njim* ... ali tudi v *primeri* z *njim sem bil doslednejši, ta človek nima primerjave oz. primere*.

Primer — slučaj

Tudi *primer* s pomenskega področja glagola *primeriti* (pripetiti, zgoditi, dogoditi se) je zapisal že Vodnik, in sicer kot slovenski sinonim za nemški *Zuffal*. Vendar je bila, kot kažejo kasnejši slovarji, raba sam. *primer* na tem področju še manj utrjena kot njegova raba na področju glagola *primerjati*. Murko in Janežič navajata za nemško besedo *Zuffal* oz. *Vorfall* veliko umetno narejenih slovenskih sinonimov: *prigodek, zgodek, pripetek, naključba, naletok* in med njimi tudi *primerek, primerlej*. Šele Cigale v svojem slovarju navaja *primer* kot enega izmed številnih, prav tako umetno narejenih sinonimov. Vse kaže, da se je v prejšnjem stoletju utrjevala in izčiščevala raba besede *primer* predvsem na področju glagola *primerjati*, zato ni mogla prevzeti še kake druge pomenske obremenitve. Ker so bili sinonimi, ki so jih navajali za nem. *Zuffal* dotedanji slovarji, umetno narejeni in zato brez potrebne trdoživosti, je prišlo v drugi polovici prejšnjega stoletja, verjetno spet pod vplivom določene panslovanske usmerjenosti, do velikega razmaha sam. *slučaj*. Najdemo ga že kot pripis s svinčnikom na Vodnikovem rokopisnem slovarkem gradivu¹, iz česar lahko sklepamo, da je bil pri nas znan že prej, kot je mislil Breznik; ta namreč trdi, da je *slučaj* pri nas uvedel Zarnik v Novicah 1862². Slovenski klasiki Jurčič, Kersnik, Erjavec, pa tudi Cankar in drugi so *slučaj* skoro dosledno uporabljali. Šele v tem stoletju so Breznik in zadnja dva pravopisa spet dosegli, da se je začel tudi na tem pomenskem področju uporabljati *primer*³. Obe besedi, *slučaj* in *primer*, imata svoje prednosti in pomanjkljivosti: *slučaj* ni sistemsko vključen v naš jezik, pojmovno ga nimamo kam nasloniti, ker nima glagolske oblike, pomensko pa je bolj enoten; *primer* se da sistemsko lepo izpeljati iz glagola *primeriti*, je pa dvopomenski. Danes se je raba pod vplivom pravopisov premaknila v korist sam. *primer* in prav je, če pri tem tudi ostanemo.

¹ Prim. Jože Stabéj, *Nekaj ugotovitev ob popolnem izpisu Vodnikovega rokopisnega nemško-slovenskega slovarja*, JiS XI, 1966, št. 1–2, str. 42.

² Prim. Anton Breznik, *Življenje besed*, Maribor 1967, 155.

³ Prim. Breda Pogorelec, *Še o slovanskih sposojenkah v jeziku zamejskih Slovencev*, Delo, 24. 1. 1970, str. 18.

O sam. *slučaj* smo seveda govorili samo toliko, kolikor se dotika sam. *primer*. Mimogrede naj omenimo, da je *slučaj* vezan na dve pomenski področji. Na eni strani je v sinonimnem odnosu z besedo *primer* (iz *primeriti se*), na drugi strani pa z besedo *naključje* (nepričakovan, nepredviden dogodek): *zato ni slučaj oz. naključje, da se je to zgodilo; slučaj oz. naključje je hotelo, da sva se srečala; slučajno oz. po naključju sem uspel*. Ta pomenski odnos torej ne vključuje besede *primer*, zato ga bomo izpustili iz nadaljnje obravnave.

Primer s pojmovnega področja *primeriti se* je pomensko določljiv v stavčnih zvezah, zato ne moremo govoriti o pomenski samostojnosti te besede. V glavnem se dajo vse sintaktične zveze zožiti na dva tipa, ki sta tudi nosilca dveh pomenskih področij: 1. predložno-prilastkove zveze, kjer je prilastek navadno stavčni odvisnik ali samostalnik v roditelju s funkcijo odvisnega stavka: v *primeru dežja, za primeru dežja*, in 2. predložno ali brezpredložno-prilastkove zveze, kjer se kot prilastek pojavlja odvisni stavek, lahko pa tudi pridevnik ali samostalnik v roditelju: *brezupen primer, govorili so o primeru, ki je bil zanj zelo boleč*.

Predložno-prilastkove zveze izražajo lahko realnost ali potencialnost dejanja, ki ga poimenuje prilastek. Ogledajmo si nekaj zvez z realnim pogojnim odvisnikom, pri čemer gre za istodobnost dejanja v glavnem in odvisnem stavku: v *primeru boleznj ne pridem oz. ne bom prišel, v primeru dežja vzamem oz. bom vzel plašč, v primeru napada pojdite v zaklonišče, v primeru potrebe uporabite orožje*. Ta tip stavčnih vez je vezan na publicistični oz. sploh pisani izraz. Stilno nevezani so stavki z realnim pogojnikom: *če bo dež, vzamem plašč; če bo (se primeri, pripeti) napad, pojdite v zaklonišče*. Najslabša izrazna možnost, ki se pojavlja spet v publicistiki, zlasti v različnih političnih poročilih in komentarjih, je v podvojitvi: v *primeru, če bo napad, pojdite v zaklonišče; v primeru, če bo bolan, ne bom prišel*. Pogojnost v teh zvezah dovolj jasno nakazuje že sam odvisni stavek, uveden s pogojnim veznikom *če*, torej je zveza v *primeru, če* nepotrebna. Namesto pogojnega veznika se v tovrstnih stavčnih zvezah, kljub dolgotrajnim prepovedim, pogosto uporablja dopustni veznik *da*. Funkcijo pogojnosti prevzame tokrat v celoti zveza v *primeru*, zato je za pravilno razumevanje nujno potrebna, torej: v *primeru, da bo dež, obleci plašč*. Takšne stavčne zveze pa so zaradi izrazite stilne označenosti nepriljubljive.

V pogovornem jeziku in tudi v mnogih stilno obarvanih tekstih se kot neke vrste stopnjevana pogojnost ali tudi kot verjetnostna oz. možnostna omejitev uporablja prislov *slučajno*: *če bo slučajno napad, pojdite v zaklonišče; če bo slučajno dež, ne bo predstave*. Čeprav tovrstne stavčne zveze pravopis v glavnem odsvetuje in predlaga druge izrazne možnosti, bi jih morali v knjižnem jeziku dopustiti, seveda le za navedeni pomenski odtенок, ker nadomestila niso pomensko točna.

Opozorili bi še na stavčne zveze, ki so zlasti v publicističnem stilu že klišejske. Gre navadno za nedoločne zaimke, nedoločne števniko pa tudi za nekatere pridevnike v prilastkovi funkciji: v *vsakem primeru pridem, v nobenem primeru, v nasprotnem primeru, v izjemnem primeru*. Te zveze še ohranjajo sistemsko povezanost z glagolom *primeriti* (namesto v *vsakem primeru* lahko rečemo *naj*

se primeri karkoli). Besede pa, ki se priporočajo kot stilno nevtralne variante (vsekakor, nikakor, nasprotno, izjemoma), te sistemske povezanosti nimajo.

Predložno-prilastkova zveza z besedo primer, ki je še najbliže funkciji potencialnega pogojnega odvisnika, se nam pojavlja v zvezi za primer česa: *hotel sem se domeniti za primer dežja, za primer neuspeha se je zavaroval*. Tu gre za raznodobnost dejanja v glavnem in možnega dejanja v odvisnem stavku; dejanje v glavnem stavku se zgodi zaradi morebitnega, vendar na prihodnost vezanega dejanja v odvisniku. Tudi za to sintaktično možnost lahko rečemo, da je stilno vezana na publicistiko. Kot izrazit publicistični stilizem se pojavlja še zveza: *za primer, če bi vas kdo napadel, vzemite puške s seboj; zavaroval se bom za primer, če ne bi uspel*. Nevtralna sinonimna oblika teh zvez bi lahko bila: *če bi vas kdo napadel, vzemite puške s seboj; zavaroval se bom, če ne bi uspel*. Vprašanje je seveda, če je iz tovrstne stavčne konstrukcije poleg pogojnosti razvidna tudi časovna različnost dogajanj v obeh stavkih⁴. Zlasti v govornem jeziku se pogojni naklon v odvisnem stavku spreminja v povednega; s tem pa se seveda izgublja morebitna možnost posredovanja različnega časovnega dogajanja. Zato lahko trdimo, da zveza za primer česa nima možnosti tako popolne nevtralne transformacije, kot jo ima zveza v primeru česa.

V drugem tipu zvez se primer pojavlja s predložnim ali brezpredložnim prilastkom. Njegova vsebina je omejena na poimenovanje rezultata glagolskega dejanja, povezava z glagolom primeriti pa je še močno občutena: *primer tega podjetja ni osamljen* (kar se je primerilo, zgodilo podjetju), *raziskali bodo njegov primer, v tem primeru je bojazen neupravičena*. Te zveze so sicer stilno označene, vezane na publicistiko, so pa kljub temu nosilec določenega pomenskega odtenka. Zveza *govorili so o njegovem primeru* ne pove istega kot zveza *govorili so o njem*; v prvem stavku je poudarjeno, da se je govorilo samo o tem, kar se je komu posebnega primerilo, zgodilo, v drugem pa, da se je pač lahko tudi nasploh govorilo o kom. Omembe vreden je tudi pomenski odnos med pojmi *smrt, primer smrti, smrtni primer*. Podoben pomenski odnos, kot smo ga že zgoraj nakazali, vsebujeta zvezi: *smrt ga je pretresla proti primer smrti ga je pretresel*; prvič gre lahko za smrt kot deistvo, drugič pa lahko za okoliščine, posledice, skratka za vse, kar je povezano s tem dejstvom. Zveza *smrtni primer* pa se uporablja v stavkih kot *pri tem obolenju so smrtni primeri zelo redki, na naših cestah je bilo čez praznike več smrtnih primerov*. Zveza se pojavlja navadno v množinski obliki in s tem dobijo stavki posplošujočo vlogo; pomenski poudarek ni toliko na posamezni smrti, ampak na dejstvu, pojavu smrti nasploh. Tovrstne stavčne zveze so vezane na publicistično in strokovno izražanje.

V nasprotju z roditeljskimi zvezami besede primer s pojmovnega področja glagola primerjati je pri teh roditeljskih zvezah pomenski poudarek na besedi primer. To nam dokazuje zlasti raba te besede v medicinskem žargonskem in tudi že v strokovno-publicističnem izražanju: *vse težje primere je operiral, v bolnišnico so sprejeli več novih primerov*. Tu se stanje po glagolskem dejanju izenači z nosilcem stanja, ki je bil prej izražen z roditeljskim oziroma s prilastkom.

⁴ Prim. Franc Jakopin, *Raba pogojnih veznikov*, JIS VI, 1960/61, št. 1, str. 5.

Še en tip zvez bi bilo treba omeniti, čeprav gre za redkeje rabljeni stilizem. Glavni stavek je pojasnjen s prilastkovim odvisnikom, ki ga uvaja veznik ko: *so primeri, ko ne vem, kaj naj storim; poznamo primere, ko igralec popolnoma pozabi tekst*. Zlasti v prvem stavku ima beseda primer funkcijo brezosebnega glagola, zato se te glagolske oblike lahko uporabljajo kot nevtralna izrazna možnost: *zgodi se oz. primeri se, pripeti se, da ne vem, kaj naj storim; zgodi se, da igralec popolnoma pozabi tekst*. V takšni stavčni konstrukciji pa prevzame funkcijo uvajanja prilastkovega odvisnika veznik da.

NA ROBU SRBOHRVATSKEGA (IN SLOVENSKEGA) ETIMOLOŠKEGA SLOVARJA

8

Sln. *bogati*, rcsl. *bogati*

Današnja knjižna slovenščina pozna glagol *bôgati* impf. in pf. »gehörchen« za starejše *ubogati* (SSKJ I, 161). Glagol je torej brezaspekten, to pa je med drugim posebnost izposojenih glagolov (prim. voščiti, privoščiti). V SSKJ I, prav tam, najdemo tudi *bôgati se* impf. »ujemati se, skladati se s kom; pogajati se« (*dolgo se je bogal s prodajalci*). Pri Pleteršniku I, 40, najdemo glagol *bôgati* impf. »gehörchen«, pod istim geslom pa tudi *b. se s kom* »mit jemandem friedlich auskommen«, *b. se* »sich schicken« v frazah *Dunajčanom se boga* »es geschieht den Wienern recht«, *pšenica me boga* »gedeiht«. Pleteršnik ima poleg tega isti glagol tudi s predponami: *prebogati* »sich ungehorsam zeigen« (*očeta nikoli ne preboga* »er gehorcht dem Vater immer«), *izbogati se* »verderben«, *razbogati* »sich vergleichen«, *pobogati* »ausgleichen, beilegen« (*po prepiru se p.*), *zbogati* »versöhnen«, *z. se s kom* »sporazumeti se, spraviti se s kom«. Vsi ti glagoli pa so dovršni in uvrščeni v slovanski aspektni sistem. To aspektno dvojnost (opozorilo prof. Bezlaja) so doslej prezrli vsi raziskovalci in prav zaradi nje je mogoče domnevati, da gre za dva po izviru različna glagola.

A. N. Vostokov, Slovar⁶ cerkvenoslavjanskogo jazyka, 1858, str. 47, omenja glagol *bogati* »servire, služiti« iz rcsl. besedila iz 15. stol. Izmed cerkvenoslavjanskih slovarjev imata to besedo še Sreznevskij, Materialy I, 126, in Miklošič, Lex. pal., 34; oba imata podane oblike za sedanjik (*bogajo^N, -aješi*), ki pa so verjetno rekonstruirane. Matzenauer, Cizí slova, 1870, str. 20, in Miklošič, SEW, 16, sta domnevala, da je to osamljeno besedo treba povezovati z ide. korenem **bhag-*, ki je dal tudi sla. *bog*, nista pa zapisala ničesar natančnejšega o njej.

S slovenskim gradivom so težave večje. Beseda *bogati* je jezikoslovce začela zanimati že zelo zgodaj. Popovič jo je v 18. stol. prvi štel za izposojenko iz nem. *folgen*¹ in odtlej se ta razlaga z majhnimi dopolnili vleče skozi vso literaturo². Miklošič, SEW 16, je k njej pritegnil še *prebogati* »nicht gehorchen« (medtem ko je za *zbogati* < **ǰz-* »verderben« domneval kot izhodišče **bhag-*), Berneker, SEW 66, pa je tudi pomen »gedeihen« povezoval z njo in zavračal zvezo z got. *andbahti* »Amt, Dienst«³ (Uhlenbeck, Got. Wb., 14). Samo Matzenauer, cit., je omenjal možnost povezave z rcsl. *bogati* »servire«.